

Józef Mandziuk

"Bracia mniejsi konwentualni w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945-1972", Roman Pałaszewski, Kraków 2012 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 19/2, 326-331

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niewątpliwie był i, jak mało kto, na przypomnienie zasłużył. W dodatku autor potrafił opowiedzieć o jego życiu i dziele dobrą polszczyzną i zajmującym ujęciem, co zapewne zwróci uwagę nie tylko fachowców w dziedzinie dziejów wychowania, ale także przede wszystkim miłośników dziejów XIX w., zwłaszcza zaś biografistyki tego okresu.

Ks. Zygmunt Zieliński

Roman P a ł a s z e w s k i OFMConv, *Bracia mniejsi konwentualni w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945-1972*. Kraków 2012, ss. 268.

Bogaty monastycyzm w (archi)diecezji wrocławskiej w swojej tysiącletniej historii miał wzloty i upadki. Po wielkim rozkwicie życia zakonnego w średniowieczu, przyszedł kryzys, spowodowany zalewem protestantyzmu. W okresie rekatolicyzacji Śląska po wojnie 30-letniej do grona dawnych kongregacji, odnowionych w duchu reformy trydenckiej, doszły nowe wspólnoty, zarówno męskie, jak i żeńskie. Pruska sekularyzacja z 1810 r. zmiotła z powierzchni ziemi śląskiej niemal wszystkie zakony, z wyjątkiem bonifratrów, czarnych urszulanek i czarnych elżbietanek. Odrodzony w połowie XIX stulecia monastycyzm śląski doznał bolesnych restrykcji w dobie Kulturkampfu żelaznego kanclerza Ottona Bismarcka. Za rządów kardynałów: Koppa i Bertrama nastąpiła eksplozja wspólnot zakonnych, zwłaszcza żeńskich, zahamowana działaniami frontowymi II wojny światowej w 1945 r. W nowej rzeczywistości geopolitycznej ewangelizację podjęli polscy zakonnicy i zakonnice, należący do różnych wspólnot życia konsekrowanego.

Na temat śląskiego monastycyzmu powstało wiele prac naukowych, zarówno w języku polskim jak i niemieckim. Na moim seminarium naukowym we Wrocławiu Małgorzata Stefaniak napisała w 2004 r. dysertację magisterską pt.: *Zakony żeńskie w średniowieczu ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, a ks. dr Tomasz Błaszczuk konsultował rozprawę habilitacyjną pt.: *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampfu* (Wrocław 2004). Na seminarium warszawskich powstała praca magisterska Karoliny M. Pięty pt.: *Zniesienie Zakonu Towarzystwa Jezusowego na Śląsku za panowania Fryderyka II* oraz rozprawy doktorskie: ks. Bogdana Dąbrowskiego – *Zakony na Śląsku od połowy XVIII wieku do Kulturkampfu* (druk: Helmstedt-Warszawa 2005), ks. Pawła Chodora CO. – *Zakony męskie w (Archi)diecezji Wrocławskiej za*

rzędów kardynała Adolfa Bertrama (1914-1945) oraz ks. Wojciecha Chodora COr. – *Żeńskie wspólnoty zakonne w (Archi)diecezji Wrocławskiej za rządów kardynała Adolfa Bertrama (1914-1945)*.

Prezentowana książka *Bracia mniejsi konwentalni w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945-1972* stanowi dysertację doktorską o. Romana Pałaszewskiego (1955-2010), powstałą pod moim kierunkiem na Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu i obronioną 22 V 2006 r. Jej recenzentami byli: o. prof. dr hab. Janusz Zbudniewek i ks. prof. dr hab. Władysław Bochnak. Autor był wybitnym duszpasterzem polonijnym i krajowym. Dzięki swojemu zaangażowaniu w pracę parafialną i społeczną na stanowisku proboszcza parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i Matki Bożej Pocieszenia w Sanoku został „Człowiekiem Roku 1993”. Natomiast jako proboszcz wrocławskiej parafii pw. św. Karola Boromeusza za swoją posługę, pełną życzliwości i dobroci, otrzymał w 2000 r. „Złotą Podkowę” – nagrodę czytelników „Wieczoru Wrocławia”. Aż trudno było uwierzyć, że ten pełen inicjatywy i radosny franciszkanin cierpiał na nieuleczalną chorobę. Zmarł nagle w szpitalu we Wrocławiu 15 maja 2010 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w rodzinnym mieście – Szklarskiej Porębie.

Wkrótce po śmierci o. Romana jako promotor zwróciłem się z prośbą do władz prowincjalnych, aby jego praca doktorska ujrzała światło druku i wzbogaciła polską historiografię monastyczną. Po podjęciu decyzji wydania drukiem dzieła, przygotowałem tekst wydruku komputerowego z uwzględnieniem uwag recenzentów. Redaktorem naukowym został o. dr hab. Zdzisław Gogola, były prowincjał krakowskich franciszkanów, który czuwał nad takim wydawniczym, wykonał skorowidz osobowy i zebrał bogaty materiał fotograficzny.

W swojej monografii o. dr Roman Pałaszewski położył nacisk na organizację życia duszpastersko-zakonnego polskich braci mniejszych konwentalnych z prowincji krakowskiej św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzeżnię na Dolnym Śląsku w latach 1945-1972. Dysertację oparł przede wszystkim o materiały archiwalne, których kwerendę przeprowadził w 13 archiwach kościelnych i jednym państwowym. Były to przede wszystkim franciszkańskie archiwa placówek dolnośląskich oraz archiwum prowincji krakowskiej i archidiecezji wrocławskiej. Wykorzystał z nich teczki klasztorów dolnośląskich, sprawozdania, akta prowincji, kroniki, teczki akt personalnych, księgi ogłoszeń i różnego rodzaju zapiski. Jako członek wspólnoty franciszkańskiej miał dostęp do zbiorów i potrafił wykorzystać również dane uzyskane od

współbraci, z którymi przeprowadził autoryzowane wywiady. Swoje wywody oparł o źródła drukowane w postaci ogłoszonych drukiem dekretów, odezw, listów pasterskich, kronik, schematyzmów i różnego rodzaju ustaw władz kościelnych i państwowych. Ponadto w pracy wykorzystał bogatą literaturę przedmiotu (206 pozycji).

Autor całość podjętej problematyki ujął w siedmiu rozdziałach, podzielonych na odpowiednie paragrafy. Rozdział pierwszy potraktował jako konieczne wprowadzenie i szersze tło dla ukazania działalności franciszkanów konwentualnych na Dolnym Śląsku w okresie po II wojnie światowej. Przybliżył czytelnikowi pierwszych minorytów, którzy przybyli do Wrocławia i dzięki życzliwości świątobliwej pary książęcej Henryka II Pobożnego i Anny osiedlili się nad Odrą w klasztorze przy wzniesionym kościele pw. św. Jakuba. W tym rozdziale znalazł się paragraf o zawilej sprawie przynależności organizacyjnej śląskich franciszkanów w XIII stuleciu oraz zostało ukazane znaczenie synów św. Franciszka z Asyżu w zakresie pracy duszpasterskiej. Następnie o. Roman omówił sytuację franciszkanów konwentualnych w latach dominacji protestantyzmu oraz w okresie dominacji katolicyzmu na Śląsku, przybliżając na końcu kasatę minoryckich klasztorów śląskich w wyniku pruskiej sekularyzacji z 1810 r. Ten 18-stronicowy rozdział stanowi pierwszą w historiografii polskiej syntezę działalności franciszkanów konwentualnych na ziemi śląskiej do ich zniknięcia z mapy na początku XIX w.

Rozdział drugi Autor poświęcił powrotowi „czarnych” franciszkanów na Dolny Śląsk w nowej rzeczywistości geopolitycznej po zakończeniu II wojny światowej. Po krótkiej prezentacji spraw duszpasterskich w nowopowstałej administracji apostolskiej, z uwzględnieniem przybycia różnych duszpasterzy zakonnych na jej terytorium, przybliżył w porządku chronologicznym obejmowanie parafii miejskich i wiejskich przez krakowskich minorytów. W aneksie fotograficznym o. Gogola umieścił liczne zdjęcia poszczególnych obiektów franciszkańskich (w Rzeszotarach pomyłkowo podano wezwanie kościoła parafialnego Matki Boskiej, zamiast Podwyższenia Krzyża Świętego). W ostatnim paragrafie omawianego rozdziału Autor poruszył przekazywanie niektórych obsługiwanych przez franciszkanów parafii dolnośląskich duchownym diecezjalnym po październiku 1956 r. oraz przedstawił decyzję prowincjała o. Joachima Bara, nakazującą w 1972 r. likwidację placówek wiejskich.

W rozdziale trzecim zostało poruszone przez o. Romana obszernie zagadnienie działalności duszpasterskiej powojennych braci mniejszych konwentu-

alnych w dolnośląskiej administracji apostolskiej, którzy pomimo różnych trudności ze strony komunistycznych władz państwowych i niedomagań natury organizacyjnej, potrafiliby utrzymać łączność ludności polskiej przybyłej na Ziemię Zachodnie z Bogiem i Kościołem poprzez udział w życiu liturgiczno-sakramentalnym. Autor ukazał przeto problematykę *dominicanes* – uczestniczących w niedzielno-świętecznej służbie Bożej, zaangażowanie w roku kościelnym, ważne dla zakonników nabożeństwa paraliturgiczne, kult Maryjny, uroczystości beatyfikacyjne o. Maksymiliana Marii Kolbego oraz uroczystości o szczególnym przeznaczeniu, jak np. związane z przebiegiem Soboru Watykańskiego II, Milenium Chrztu Polski i różnymi jubileuszami. W dalszym toku rozważań naukowych czytelnik zapoznaje się z problematyką szafarstwa sakramentów świętych, z przytoczeniem tabel ilustrujących omawiane zagadnienia, wykonanych na podstawie danych archiwalnych. Ponadto może poznać różne formy powojennego duszpasterstwa, jak urządzane różne tridua, załączki duszpasterstwa akademickiego we Wrocławiu i w Legnicy, opiekę duchową nad chorymi, głuchoniemymi, turystami i wczasowiczami. Na końcu bogatego w treść rozdziału został dotknięty problem duszpasterstwa powołaniowego oraz zostały ukazane blaski i cienie kołody duszpasterskiej.

Nie mniej bogaty w treść jest rozdział czwarty, zawierający problematykę religijno-moralno-społeczną we franciszkańskich wspólnotach parafialnych. Autor zwrócił uwagę na życie wspólnotowe wiernych w ramach rozmaitych stowarzyszeń religijnych, tępionych przez władze państwowe, zaangażowanie parafian w chórach i młodzież w inscenizacjach teatralnych, udział w pielgrzymkach do grobów świętych i miejsc związanych szczególnie z kultem Maryjnym. W dalszej części rozdziału podkreślił znaczenie akcji miłosierdzia chrześcijańskiego w świetle *caritas franciscana*. Zwrócił też uwagę na akcje trzeźwościowe, znaczenie wizytacji kanonicznych, kancelarii, archiwów i bibliotek parafialnych oraz przybliżył świeckich współpracowników zakonnych duszpasterzy.

Rozdział piąty w wizji twórczej o. Romana został poświęcony działalności katechetyczno-kaznodziejskiej minorytów dolnośląskich. Na szerokim tle katechizacji powojennego społeczeństwa, z uwzględnieniem walki systemu komunistycznego z Kościołem katolickim o oblicze polskiej szkoły i wychowania młodego pokolenia oraz programów i kierunków w nauce religii, ukazał franciszkańską katechezę parafialną. Poruszył także problematykę pomieszczeń katechetycznych, gdy katechizacja, po wyrzuceniu jej ze szkół publicz-

nych, znalazła swoje miejsce w salkach katechetycznych. Drugą część prezentowanego rozdziału Autor poświęcił kaznodziejstwu dolnośląskich franciszkanów konwentalnych, podając takie zagadnienia, jak: kazania niedzielno-święteczno-okolicznościowe oraz rekolekcje i misje parafialne.

W rozdziale szóstym Autor zawarł troskę o przekazane franciszkanom konwentalnym przez władze kościelne administracji apostołskiej Dolnego Śląska obiekty sakralne w postaci świątyń, kaplic mszalnych, klasztorów i różnych zabudowań parafialnych. Na tle sytuacji obiektów sakralnych w powojennej archidiecezji wrocławskiej omówił poszczególne budowle wraz z ich wyposażeniem. Dokładniej opisał wielką tragedię zniszczenia przez pożar kolegium pojezuickiego w Legnicy z 8 III 1966 r. W aneksie zdjęciowym znalazło się 7 fotografii obiektów franciszkańskich z Głogówka, znajdującego się w granicach opolskiej administracji apostołskiej.

Rozdział ostatni o. Pałaszewski poświęcił życiu wspólnotowemu dolnośląskich braci mniejszych konwentalnych. Uwypuklił w nim zabiegi o zachowanie ślubów zakonnych: ubóstwa, posłuszeństwa i czystości. Podkreślił wielką wagę organizacji wspólnotowego życia minoryckiego odnośnie do regulaminu dnia, praktyk zakonnego życia wewnętrznego, rekolekcji ojców i braci, kapituł konwenckich i udziału konfratrów w kapitułach prowincjalnych. Wziął też pod uwagę sprawy ekonomiczne placówek franciszkańskich oraz zagadnienie zakonnej formacji braci i relacji do siostr zakonnych przebywających na terenie tamtejszych parafii. Na końcu przybliżył instytucje wychowawczo-szkolne w postaci Nowicjatu i Niższego Seminarium Duchownego w Legnicy, a także sprawę powołania do istnienia kustodii wrocławskiej.

Dokładniejsze przedstawienie treści poszczególnych rozdziałów prezentowanej rozprawy świadczy o jej bogactwie merytorycznym. Rozprawa jest też dziełem wartościowym pod względem formalnym. Może więc stanowić wzór dla przyszłych badaczy innych zakonnych wspólnot zarówno męskich, jak i żeńskich i to nie tylko w obrębie archidiecezji wrocławskiej.

W prezentowanej książce przed oczyma Czytelników przesuwają się pionierzy franciszkańskiego trudu duszpasterskiego, zakonnicy odważni, starsi i młodsi, pełni entuzjazmu i odwagi przybycia na „dziki Zachód”. Warto przytoczyć fragment opisujący pierwsze dni ich pobytu na ziemi śląskiej: „Na dworcu kolejowym we Wrocławiu nastąpiło pożegnanie; o. Teofil i o. Ernest pojechali w stronę Legnicy, a o. Eryk i o. Paweł w kierunku Jeleniej Góry. Wszyscy starali się jak najprędzej dotrzeć do miejsca przeznaczenia. Droga do Jeleniej Góry była uciążliwa i niebezpieczna, podobnie jak i pobyt w Le-

gnicy, gdzie grasowało wojsko sowieckie. Według relacji o. Dąbrowskiego pociąg był dwa razy ostrzeliwany, zatrzymywał się w szczerym polu, a „ciemne typy” płądowały po nieoświetlonych przedziałach, szukając złota i zegarków. Dwaj młodzi zakonnicy, w ponurym nastroju i nieco wystraszeni, dotarli po wielu godzinach do Jeleniej Góry, skąd o. Paweł Sarnecki pojechał dalej do Szklarskiej Poręby. Natomiast o. Eryk Dąbrowski połączył się telefonicznie ze Lwówkiem Śl., gdzie przebywał już od sierpnia tego roku [1945] o. Faustyn Bogaczewicz z Krakowa i prosił o przysłanie jakiegoś pojazdu, bo linia kolejowa w stronę Lwówka była jeszcze nieczynna. Po dwóch dniach przyjechał młody, trochę podpity motocyklista i 12 października zabrał zakonnik na miejsce przeznaczenia” (s. 46). Bez wątplenia o. Pałaszewski postawił swoim starszym współbraciom trwałe pomniki w kościelnej historiografii śląskiej i franciszkańskiej. Uzupełnieniem tekstu są zdjęcia 50 kapłanów i kilku braci, które redaktor książki, o. Zdzisław Gogola, wydobyl z materiałów archiwalnych i umieścił je w aneksie.

Rozprawa doktorska śp. O. Romana Pałaszewskiego, ukazująca pionierską działalność minorytów w powojennej rzeczywistości na Dolnym Śląsku, powinna znaleźć się w bibliotekach wszystkich klasztorów franciszkańskich w Polsce. Nie może jej też zabraknąć w ważniejszych bibliotekach publicznych zarówno kościelnych, jak i państwowych.

Ks. Józef Mandziuk

Jarosław M o l e n d a, *Wojny Guarańskie 1628-1756*. Warszawa 2012, ss. 333.

Problematyka odkryć geograficznych nie jest w konsekwencji tylko czystym odkrywaniem nowych zakątków globu ziemskiego. Kiedyś odkrywaniem ziemi, a później także podziemi jak i głębin mórz i oceanów oraz także wszystkiego co ponad ziemią. Wszystko faktycznie dotyczyło ziemi i jej bezpośredniej bliskości. Było to przede wszystkim spotkanie się z ludźmi, może czasem traktowanymi nie zawsze jako pełnoprawni ludzie, przynajmniej w oczach Europejczyków. Oto w pewnym sensie geografia spotykała się z antropologią w danym miejscu i czasie.